

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG THỊ VÂN

**CẢM THỨC VĂN HÓA VIỆT
TRONG TÙY BÚT ĐỒ CHU**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2017

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG THỊ VÂN

**CẢM THỨC VĂN HÓA VIỆT
TRONG TÙY BÚT ĐỒ CHÙ**

**Chuyên ngành: Văn học Việt Nam
Mã số: 60.22.01.21**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Vũ Tuấn Anh

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi và được sự hướng dẫn khoa học của PGS. TS Vũ Tuấn Anh. Các nội dung nghiên cứu, kết quả trong đề tài này là trung thực và chưa công bố dưới bất kỳ hình thức nào trước đây. Những phân tích, nhận xét, đánh giá được chính tác giả thu thập từ các nguồn khác nhau có ghi rõ trong phần tài liệu tham khảo. Ngoài ra, trong luận văn còn sử dụng một số nhận xét, đánh giá cũng như số liệu của các tác giả khác, cơ quan tổ chức khác đều có trích dẫn và chú thích nguồn gốc. Nếu phát hiện có bất kỳ sự gian lận nào tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm về nội dung luận văn của mình./.

Hà Nội, ngày 15 tháng 06 năm 2017

Học viên

Hoàng Thị Vân

LỜI CẢM ƠN

Luận văn thạc sĩ chuyên ngành văn học Việt Nam với đề tài “**Cảm thức văn hóa Việt trong tùy bút Đỗ Chu**” là kết quả của quá trình cố gắng không ngừng của bản thân và được sự giúp đỡ, động viên khích lệ của các thầy cô, bạn bè đồng nghiệp và người thân. Qua trang viết này, tác giả xin gửi lời cảm ơn tới những người đã giúp đỡ tôi trong thời gian học tập - nghiên cứu khoa học vừa qua.

Tôi xin tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc đối với thầy giáo PGS.TS Vũ Tuấn Anh đã trực tiếp tận tình hướng dẫn cũng như cung cấp tài liệu thông tin khoa học cần thiết cho luận văn này.

Xin chân thành cảm ơn Lãnh đạo trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, Phòng sau đại học, khoa Ngữ văn đã tạo điều kiện cho tôi hoàn thành tốt công việc nghiên cứu khoa học của mình.

Cuối cùng tôi xin chân thành cảm ơn gia đình, đồng nghiệp, đơn vị công tác đã giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và thực hiện Luận văn.

TÁC GIẢ

Hoàng Thị Vân

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	7
6. Đóng góp của luận văn	8
7. Cấu trúc của luận văn	8
NỘI DUNG	9
Chương 1: MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HỌC - VĂN HÓA VÀ HÀNH TRÌNH SÁNG TẠO NHỮNG TRANG TÙY BÚT GIÀU CHẤT VĂN HÓA CỦA ĐỖ CHU	9
1.1. Mối quan hệ giữa văn học và văn hóa.....	9
1.1.1. Văn hóa và cảm thức văn hóa.....	9
1.1.2. Văn học ẩn tàng những giá trị văn hóa.....	11
1.2. Đỗ Chu - nhà văn của những trang tùy bút - văn hóa xuất sắc	13
1.2.1. Tiểu sử và quan niệm sáng tác của Đỗ Chu	13
1.2.2. Từ truyện ngắn trữ tình đến tùy bút đậm chất văn hóa	17
Chương 2: VẼ ĐẸP VÀ CHIỀU SÂU VĂN HÓA VIỆT TRONG TÙY BÚT ĐỖ CHU	23
2.1. Nền tảng văn hóa Việt: hiện thực đất nước qua những chặng đường lịch sử.....	23
2.1.1. Những giá trị văn hóa kết tinh qua lịch sử	23
2.1.2. Tình quê hương, đất nước qua mỗi vùng đất.....	30

2.2. Chân dung con người Việt Nam - sự kết tinh văn hóa Việt.....	37
2.2.1. Những con người bình thường	37
2.2.2. Những tài hoa đất Việt.....	40
Chương 3: CÁI TÔI VĂN HÓA VÀ CÁI TÔI NGHỆ THUẬT: HÌNH	
TƯỢNG TÁC GIẢ	51
3.1. Cái Tôi văn hóa: Khám phá và tri âm.....	51
3.1.1. Người say mê đi tìm những giá trị văn hóa.....	51
3.1.2. Sự tri âm với cái đẹp, cái tài.....	56
3.2. Cái Tôi nghệ thuật: Phong cách tùy bút Đỗ Chu.....	65
3.2.1. Đặc trưng cấu trúc tùy bút và những dấu hiệu phong cách.....	65
3.2.1.1. Kết cấu vừa liên tục, vừa phân mảnh	66
3.2.1.2. Cấu trúc hình xương cá.....	68
3.2.1.3. Liên văn bản	70
3.2.2. Sự phong phú giọng điệu.....	73
KẾT LUẬN.....	83
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	86
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Hiện nay, văn hóa là một trong những vấn đề được quan tâm đặc biệt bởi tầm quan trọng của nó đối với sự phát triển của mỗi dân tộc. Vì vậy, việc xác định những giá trị văn hóa trong đời sống tinh thần của con người là cần thiết và có ý nghĩa. Văn học vốn được coi là gương mặt của văn hóa, tiêu biểu cho diện mạo và các giá trị văn hóa, nhất là văn hóa tinh thần. Mỗi tác phẩm văn học đều mang tính đại diện cho văn hóa, có khả năng nhận thức, phản ánh, sáng tạo, chuyển tải và giữ gìn văn hóa. Văn hóa không chỉ hiện diện trên bề mặt mà nó còn có khả năng chi phối, tác động ở chiều sâu đối với văn học, đặc biệt là đối với tâm thức sáng tạo của nhà văn. Tác phẩm văn chương vì thế mà thể hiện những cảm thức văn hóa nhất định. Thực tế cho thấy, nhiều tác phẩm văn chương mang cảm thức văn hóa, tạo thành một mảng màu khá đậm nét trong bức tranh toàn cảnh của nền văn học Việt Nam, trong đó phải kể đến những sáng tác của các nhà văn như: Nguyễn Tuân, Thạch Lam, Vũ Bằng, Hoàng Phủ Ngọc Tường, Đỗ Chu,...

1.2. Đỗ Chu đến với bạn đọc ngay từ khi còn ngồi trên ghế nhà trường với truyện ngắn *Ao làng* trích in trên Tạp chí Văn nghệ quân đội (1962). Từ đó đến nay ông vẫn sáng tác đều đặn, hiệu quả. Trên hành trình đến với văn chương, Đỗ Chu đã thử ngòi bút trên nhiều thể loại: truyện vừa, truyện ngắn, bút kí... Trong đó, truyện ngắn là thể loại làm nên sự đặc sắc của ông. Tuy nhiên với sự ra đời của tập tùy bút *Tản mạn trước đèn* (đã được nhận giải thưởng của Hội nhà văn năm 2005) và tập tùy bút *Thăm thăm bóng người* (tháng 1/ 2008) trình làng ba năm sau, dường như đã phá vỡ “định mệnh” của một cây bút chuyên viết truyện ngắn. Đặc biệt là với sự xuất hiện gần đây nhất cuốn *Chén rượu gạo đày vò* (2013), Đỗ Chu đã đóng góp vào văn học nước nhà một tập tùy bút đầy bản lĩnh và tài năng, một cái nhìn mới về con người và cuộc sống trong chiều sâu văn hóa. Và đến nay, với những tác

phẩm đậm chất văn hóa này, Đỗ Chu trở thành một trong số ít các nhà văn hiện đại Việt Nam tạo được dấu ấn đậm nét trong lòng người đọc. Với cảm quan văn hóa cao rộng, Đỗ Chu đã tạo dựng một thế giới nghệ thuật đặc sắc mà ở đó thiên nhiên, con người, tâm hồn dân tộc cùng hòa điệu trong nhịp trầm sâu văn hóa. Đặc biệt, trong thế giới nghệ thuật ấy, người đọc thấy nổi bật lên cảm thức văn hóa Việt của nhà văn Đỗ Chu. Dưới cái nhìn văn hóa, mỗi nhân vật mà Đỗ Chu nói đến trong tác phẩm đều mang trong mình những nét văn hóa truyền thống của dân tộc, thể hiện trong cách con người ứng xử với quê hương, với những giá trị văn hóa lâu đời của dân tộc, với người thân bạn bè, đồng nghiệp và với chính mình. Họ là hiện thân của những giá trị văn hóa, là nơi bảo tồn và nuôi dưỡng văn hóa Việt, tâm hồn Việt. Các vấn đề về văn hóa - lịch sử, về xã hội và con người... được đặt ra trong tùy bút của Đỗ Chu đạt tới tầm triết lý nhân sinh, tới tầng sâu nhân bản.

1.3. Về tùy bút của Đỗ Chu, đã có một số bài viết, bài nghiên cứu rải rác trên báo chí, mạng internet tuy nhiên tính đến thời điểm này, tùy bút của Đỗ Chu vẫn chưa được tìm hiểu và nghiên cứu một cách có hệ thống. Vấn đề đặt ra là bên cạnh thành tựu về truyện ngắn cần đi sâu tìm hiểu tùy bút Đỗ Chu cũng là một thể loại ghi nhận thành tựu mới của nhà văn trong lao động sáng tạo, đặc biệt là những cảm thức về văn hóa được đặt ra trong tùy bút của ông. Trên cơ sở nghiên cứu tùy bút Đỗ Chu, luận văn góp phần khẳng định đóng góp của Đỗ Chu trong tiến trình phát triển của thể tùy bút nói riêng và văn xuôi đương đại nói chung cũng như việc bảo tồn, gìn giữ và phát huy bản sắc văn hóa Việt.

1.4. Ngoài ra, trong sách Tiếng Việt của học sinh phổ thông, tên tuổi của Đỗ Chu đã được các em biết đến qua những đoạn văn tả cảnh mẫu mực về cách sử dụng ngôn từ và cú pháp. Vì vậy nghiên cứu tác phẩm của Đỗ Chu cũng là một việc làm thiết thực và bổ ích đối với những người làm công tác giảng dạy văn học.

2. Lịch sử vấn đề

Vào nghề viết từ năm 1962, khi mới 17 tuổi, đang là học sinh cuối cấp tại trường Hàn Thuyên, Đỗ Chu được chào đón như một cây bút tiêu biểu cho thế hệ mới với những truyện ngắn đầy phong vị trữ tình làm xao xuyến lòng người. Với hàng loạt các tác phẩm *Thung lũng cò*, *Hương cỏ mật*, *Mùa cá bột...*, Đỗ Chu tỏ ra là một cây bút truyện ngắn đầy hứa hẹn và nhận được sự đánh giá cao của các thế hệ trên văn đàn, các nhà nghiên cứu phê bình cũng như sự đón nhận nồng nhiệt của độc giả.

Tuy nhiên, khi Đỗ Chu cho ra đời tập tùy bút *Tản mạn trước đèn* rồi đến *Thăm thẳm bóng người*, gần đây nhất là *Chén rượu gạo đầy vò*, bạn đọc lại nhận rõ “hóa ra tác giả của truyện ngắn trữ tình lại có tạng cảm xúc rất hợp với thể tài tùy bút”. Vì vậy, tìm đến thể tùy bút như một tất yếu, Đỗ Chu đã tự tay viết cho tác phẩm của mình “giấy thông hành” vào thế giới của nó. Và không kém so với những tác phẩm truyện ngắn trữ tình, tùy bút Đỗ Chu đã thu hút được sự quan tâm đông đảo của độc giả, đồng nghiệp cũng như giới nghiên cứu, phê bình văn học.

2.1. Những công trình, bài viết bàn về nội dung, phong cách nghệ thuật tùy bút của Đỗ Chu

Đi sâu, cận kề về tùy bút Đỗ Chu ở phương diện nội dung mà đặc biệt là ở nhìn nhận vấn đề con người, tiếp cận tùy bút *Thăm thẳm bóng người*, nhà nghiên cứu Hoàng Ngọc Hiến trong bài *Thăm thẳm bóng người - một thành tựu*, đã nhận định “cách nhìn *Thăm thẳm bóng người* là cách nhìn nhân hậu, có nhiều chỗ có màu sắc tâm linh” [29].

Bằng cách liên tưởng với nhà văn Nguyễn Công Hoan, Hà Khải Hưng đã có những nhận xét sâu sắc về sáng tạo nghệ thuật của Đỗ Chu ở những trang tùy bút (*Dấu ấn Đỗ Chu trong Thăm thẳm bóng người* trên báo Công an nhân dân điện tử, ngày 11/ 03/ 2008) [35].

Phan Huy Dũng trong bài *Đỗ Chu chiêm nghiệm về nghệ văn và nghệ thuật* in trên Tạp chí Nhà văn, số tháng 3/ 2007 cũng đã có những nhận xét về phong cách sáng tác của Đỗ Chu từ truyện ngắn đến tùy bút. Ông cũng đã nhận ra cái giọng “điềm tĩnh, khoan hòa” ấy của Đỗ Chu và khẳng định “đó là giọng của người đang tự nói với mình hay đang tâm sự rủ rỉ cùng bạn bè sau nhiều trải nghiệm” [21].

Đồng quan điểm ấy, Lý Hoài Thu trong bài viết *Hồi ký và bút ký thời kì đổi mới*, Tạp chí Nghiên cứu văn học, số 10 năm 2008 cũng đã có nhận xét “trong tùy bút của Đỗ Chu, người đọc bắt gặp một thứ ngôn ngữ giản dị, chân phương, nhẹ nhàng song vẫn thấm đượm chất triết lý, suy tư” [59].

Tác giả Đỗ Đức đánh giá cao tùy bút Đỗ Chu ở sự sắc sảo trong văn phong qua tập *Thăm thăm bóng người*, ở lối viết mới mẻ, thanh thoát và đầy tự tin (bài *Ngày xuân đọc Thăm thăm bóng người của Đỗ Chu* in trên báo Văn nghệ, số 10, năm 2008) [24].

Trong bài *Nghiên cứu văn chương - hi vọng về những điều tốt đẹp*, Nguyễn Hòa đã ca ngợi văn phong Đỗ Chu “văn Đỗ Chu viết kĩ, đẹp cả về giọng điệu và những suy tưởng nhân tình” [34].

Nguyễn La trong bài *Cái Tôi trong tùy bút*, đã chỉ ra được một nét kết cấu độc đáo trong tùy bút Đỗ Chu. Đó là kết cấu theo kiểu “hình xương cá” [42].

Hoàng Thị Quỳnh Yên trong Luận văn thạc sĩ *Đặc điểm tùy bút Đỗ Chu* - bảo vệ tại Hội đồng Khoa học trường Đại học Đà Nẵng năm 2013 đã khái quát thể giới hiện thực, con người và nghệ thuật của tùy bút Đỗ Chu (*Những chân trời của các anh* - 1986, *Tản mạn trước đèn* - 2004, *Thăm thăm bóng người* - 2008).

Đỗ Thị Thu Hương cũng đã đề cập đến những đặc sắc về nội dung và nghệ thuật của tập tùy bút *Chén rượu gạo đầy vò* trong luận văn thạc sĩ *Đặc sắc tùy bút Đỗ Chu qua Chén rượu gạo đầy vò* tại Hội đồng khoa học trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2, năm 2015 [37].